

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Селіванов А. О. Право тлумачити закони та юридичні наслідки застосування офіційної інтерпретації / А. О. Селіванов // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 7. – С. 2.

3. Ярошенко О.М. Джерела трудового права України: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук.: спец.: 12.00.05 – Трудове право, право соціального забезпечення / О.М. Ярошенко. – Х., 2007. – С. 7.

4. Колісниченко В.В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец.: 12.00.01 – «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В. Колісниченко. – Одеса, 2010. – С. 10.

5. Проект Трудового кодексу України № 1658 від 27 грудня 2014 року // Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

6. Про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості: Директива 2006/54/ЄС від 5 липня 2006 року (зі змінами) // Офіційний сайт Міністерства юстиції України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45891>

Зосімович О. Ю.

Старший викладач кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Законодавчі джерела діяльності адвокатури в Російській імперії в XIX ст.

Сучасне законодавство визначає адвокатуру України як «недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури» [1]. Це визначення увібрало в себе весь багатомісний процес формування та практичний досвід функціонування інституту адвокатури на українських землях.

Більшість дослідників історії адвокатури датують час виникнення цього правового інституту на землях Правобережної України періодом литовсько-польської доби (XIV–XVI ст.). Його виникнення та законодавче оформлення було пов'язане з такими правовими документами як Магдебурзьке право та Литовські статuti. Саме з введенням їх в дію відбулося витіснення звичаєвого права законом. Причому цей процес, за думкою українських дослідників історії адвокатури М.Чубатого, Я. Падоха О.Д. Святоцького, М.М. Михеєнка та ін. відбувся спочатку у містах, де впроваджувалося магдебурзьке (німецьке) право (XIV–XV ст.), а дещо пізніше – у загальнодержавних судах [2].

Характеристичні законодавчі джерела XIV – XVI ст. приділили увагу українські дослідники Д. Сурков, Вікторія Святоцька, Н. Старченко.

В. Святоцька зазначає, що згідно з нормами Магдебурзького права справа судового захисту в міських та загальнодержавних судах цього часу набуває

професійного захисту [3]. Д. Сурков проводить аналіз джерел Магдебурзького права і поділяє законодавство магдебурзького права Речі Посполитої на дві частини: перша – акти відомі в Польщі та різних німецьких та латинських списках, друга частина – це місцеве польське законодавство – праці Н. Яскара, Б. Гроїцького, П. Щербича, написані в ХУІ ст. Автор зазначає, що саме ці збірки законів відомих польських юристів застосовувались в українських містах, які жили за магдебурзьким правом [4].

Виникнення інституту адвокатури також пов'язують з Литовськими статутами. Дослідник історії права С. Бершадський вважає, що Третій Литовський статут 1588 р. діяв на території, яка належала до Литви після Люблінської унії, а на землях Правобережної України, які перейшли до складу Малої Польщі були чинними норми Другого Литовського статуту [5].

Крім зазначених вище джерел права, на території Правобережної України залишалися чинними так звані польські Конституції – постанови Сейму та Трибуналів. Їх докладна характеристика зустрічається в працях польських дослідників: І. Левіна, І. Кітовича, П. Дамбковського. Зокрема, І. Левін поділив польську адвокатуру на дві категорії: а) захисників (*obronców*) т їх помічників; б) канцелярських службовців (*urzędników kancelaryj*), в його праці наданий текст присяги судового захисника [5].

Аналізуючи дані джерела, автори дійшли висновків що польсько-литовське законодавство визначало коло осіб, які могли займатися адвокатською діяльністю, регламентувало вимоги до них, визначало систему відповідальності за недоброчесне ведення справ та посадові злочини, надавало рекомендації щодо оплати праці судових захисників, а також зобов'язувало їх безкоштовно вести справи малозабезпечених та бідних.

Із входженням Правобережжя до складу Російської імперії російське законодавство поступово підтвердило закони Речі Посполитої щодо діяльності адвокатів, використавши положення литовсько-польського законодавства. Так, провідним російським законом, який регламентував діяльність адвокатів на Правобережжі, або, як в той час називали, в губерніях від Польщі приєднаних, була Высочайше затверджена 1 грудня 1797 р. доповідь Правлячого Сенату «О выборах адвокатов в Литовской губернии, об отрешении их от должности и о предоставлении всякой тяжущейся стороне призводит дело свое и без адвоката» [7]. В 1811 р. ці закони про адвокатів були поширені на «прочие присоединенные от Польши губернии» [8].

В доповіді, яка була складена на основі зауважень Литовського громадянського губернатора, зазначалося, щоб діяльність адвокатів регламентувалася польським правом, яке вказує, що адвокат повинен бути природним дворянином, мати посесію, ні в якому ганебному вчинку не звинувачений і який присягнув на цю посаду. Правозахисники повинні мати свідоцтво про науки у школі і декілька років працювати у суді чи судовій канцелярії під наглядом фахівців. Після цього мають відбутися вибори на вакантну посаду, і шляхом таємного голосування адвокатом має бути обрана найбільш здібна та дисциплінована людина. Посилаючись на розділ 4 Литовського Статуту, Доповідь зобов'язує суд, який обирає адвоката, бути відповідальним за його діяльність та злочини.

З наступних законодавчих актів Російської імперії, що регулювали діяльність адвокатів слід звернути увагу на Сенатський наказ 25 січня 1828 року,

який уточнив, що посади адвокатів можуть займати лише дворяни, які володіють маєтком за вочиним (спадковим) або заставним правом.

В 1822 році було видано Сенатський наказ про підтвердження необхідності призначати адвокатів для бідних людей безкоштовно [9].

Окремо слід зазначити закон про Сенатський наказ 25 лютого 1807 року про надання документів в Головні суди з польською та російською мовами. Указ посилається на визначення Правлячого Сенату від 27 серпня 1797 року про те, щоб в земських, повітових та підкоморських судах та магістратах залишити судочинство польською мовою, а Головних судах – польською з перекладом на російську. Переклади повинні робити самі позивачі, а для бідних – перекладачі. Для цього було наказано додати в кожний департамент Головного суду по одному перекладачу з жалуванням по 180 крб. на рік [10].

22 квітня 1825 року було опубліковано Затверджену доповідь Великого князя Костянтина Павловича про заборону губерніях, приєднаних від Польщі друкувати промови адвокатів без цензури. В подальшому були затверджені Правила цензури при дозволі друкувати адвокатські промови [11].

25 червня 1840 р. було прийнято Іменний, даний Сенату наказ «О распространении силы и действия российских законов на все западные, возвращенные от Польши области», в якому, зокрема, зазначалося: «... всякое действие Статута Литовского и всех на основании сего Статута или в дополнении к оному изданных Сеймовых Конституций и иных постановлений прекратит, заменит их общими Российскими узакониями» [12].

Цей наказ відіграв вирішальну роль у долі адвокатів, тому що посада адвоката не передбачена Російським законодавством, була ліквідована.

Діяльність адвокатів (тоді їх називали присяжними та приватними повіреними) відновила пореформним російським законодавством, а саме судовими статутами 1864 року, які склалися з чотирьох документів: «Заснування судових встановлень» (Учреждение судебных установлений), «Статут цивільного судочинства», «Статут кримінального судочинства», «Статут про покарання, що накладаються мировими судьями» [13]. Судові Статuti 1864 р. були спочатку були опубліковані у Зведенні законів Російської імперії. Згодом імператор Олександр III видав наказ про їх нове видання під назвою Судових Статутів імператора Олександра II 1883 р. (оскільки до нього було включено додаткові закони включно до 1883 р.) [14].

«Заснуванні судових встановлень» регламентували два шляхи здійснення адвокатської практики: 1) за обранням та дорученням сторін; 2) за призначенням Рад присяжних повірених та голів судових установ (ст.353, отд.2, гл.2). Закон також визначав коло вимог, для тих, хто претендує на посаду захисника: освітні та практичні; обмеження для заняття адвокатською професією, а також можливість створити Раду присяжних повірених. Потрібно зазначити, що створення рад присяжних повірених в Україні, не дивлячись на законодавство, гальмувалось владними структурами. Рада присяжних повірених Київської судової палати була відкрита лише в 1904 р.

25 травня 1874 року було прийнято «Правила о лицах, имеющих право быть поверенными по судебным делам», які створили інститут приватних повірених та дозволили займатися адвокатською практикою помічникам присяжних повірених.

Отже, на початку ХІХ ст. залишивши на землях Правобережжя норми польсько-литовського законодавства, російський уряд намагався спочатку пристосувати інститут адвокатури до правових норм імперії, а згодом в 1840 р., ліквідував його. Судові статuti створили інститут присяжних, а згодом і приватних повірених, який успадкував традиції та норми попереднього законодавства і, в той же час, заклав основи більш демократичного всестанового інституту правового захисту в країні.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст.282.
2. Святоцький О.Д., Михеєнко М.М. Адвокатура України. Навчальний посібник. К.: ІНЮре, 1997, с. 16
3. В Святоцька. Адвокатура України за магдебурзьким правом // Право України, 2006, № 7, с. 125.
4. Д.Сурков. Історія становлення інституту адвокатури. Б.м., Б.ч., с. 29
5. Бершадський С. Литовський Статут и польская конституция. Историко-юридическое исследование / С.А. Бершадский. – Санкт – Петербург: Типография М.М.Стасюлевича, 1893. – 120 с.,
6. Lewin I. Palestra w dawniej Polsce / Isak Lewin. - Lwów: Nakładem redakcji. – 1936. – 124 str. Pamiętnik Historzyczno-Prawny. – Т. XIII. – z. I
7. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 1, Т. XXIV, №18266.
8. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 1, Т XXXI, №24778
9. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 1, Т. XXXVIII, № 28956
10. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 1, Т XXIX, № 22027, №22651
11. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 2, Т.1, №403
12. Полное собрание законов Российской империи, Собрание 2, Т.V, Отделение первое, № 13591
13. Uchrezhdenie sudebnykh ustanovlenii. URL: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3450>
14. Держархів Житомирської області, Фонд 24 Житомирський окружний суд, Оп.1, Справа 353, арк. 35

Мороз Ю. Г.

Викладач кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Черкас К. Ш.

Курсант 1 курсу факультету економіко-правової безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує людську гідність поводження як гарантія невід'ємних прав людини

Заборона катування, нелюдського та такого, що принижує людську